

Η Τέχνη και η αξιοποίησή της στη διδακτική πράξη: Πρόταση διδασκαλίας για τα Θρησκευτικά του Γυμνασίου

Σουλτάνα Αβέλλα,
ΠΕ01 Εκπ/κος Β΄θμιας, Γυμνάσιο Μαυροχωρίου Καστοριάς,
retipk2@gmail.com

Περίληψη

Με την ακόλουθη εργασία θα επιχειρηθεί να παρουσιαστεί με ποιο τρόπο η αξιοποίηση της Τέχνης ως μέσο διδασκαλίας ενισχύει τις δυνατότητες που προσφέρει η βιωματική διδακτική πρακτική στους μαθητές, αφού από τη μια δημιουργεί ερεθίσματα και από την άλλη αξιοποιεί το μέγιστο της αισθητικής τους εμπειρίας και συμβάλλει στην αβίαστη πρόσκτηση του νέου γνωστικού αντικείμενου. Η μέθοδος που υιοθετείται στο παράδειγμα βασίζεται σε επίσημες θεωρητικές, παιδαγωγικές προτάσεις και αποτελεί προϊόν διδακτικής εμπειρίας με κάποιες παραλλαγές. Συγκεκριμένα θα εξηγηθεί ο τρόπος με τον οποίο οι παραστάσεις των πινάκων ζωγραφικής αλλά και της αγιογραφίας μπορούν να χρησιμοποιηθούν στον εντοπισμό και τη διερεύνηση θεολογικών νοημάτων και μηνυμάτων από τους μαθητές αφού οδηγηθούν σταδιακά με την παρατήρηση των έργων τέχνης στη στοχαστική προσέγγιση τους.

Λέξεις- Κλειδιά: Τέχνη, Βιβλικό κείμενο, Παρατήρηση, Κριτικός Στοχασμός

A. Εισαγωγή

Το σχολείο, ως ζωντανό κύτταρο της κοινωνίας, καλείται τα τελευταία χρόνια όχι μόνο να ανταποκριθεί στις διαφοροποιημένες ανάγκες που προκύπτουν από τις ραγδαίες κοινωνικές, πολιτικές και οικονομικές εξελίξεις τόσο στο εσωτερικό όσο και στο εξωτερικό περιβάλλον μιας χώρας αλλά, συνάμα, να προσανατολιστεί στην υιοθέτηση νέων στόχων και περιεχομένων σπουδών, για να προσφέρει τη δυνατότητα στους μαθητές και τις μαθήτριες να αναπτύξουν δεξιότητες και στάσεις, που θα χρησιμοποιήσουν αργότερα ως εργαλεία, στην προσπάθειά τους να καταστούν ενεργοί, αποτελεσματικοί και δημοκρατικοί πολίτες.

Έχοντας ως πρόταγμα τη βελτίωση της ποιότητας των μαθησιακών εμπειριών στο σχολείο και την τάξη, το εκπαιδευτικό προσωπικό, στο βαθμό που του αναλογεί, οφείλει να δίνει έμφαση στην καινοτομία και τη χρήση των νέων τεχνολογιών, που είναι απαραίτητες για την αποφυγή κάθε μορφής αποκλεισμού των εκπαιδευόμενων. Η επιδιωκόμενη μόρφωση - εκπαίδευση των μαθητών/τριών χρειάζεται να ισορροπεί ανάμεσα στα προηγούμενα και, παράλληλα, να αξιοποιεί τη δημιουργικότητα και τη φαντασία τους και να διαμορφώνει κριτήρια για την ανάπτυξη της αισθητικής καλλιέργειας των εμπλεκόμενων στη μαθησιακή διεργασία.

Στο σχολείο η αξιοποίηση των τεχνών, δηλαδή της λογοτεχνίας, της μουσικής, της θεατρικής αγωγής, των εικαστικών κ.ά. συνεπικουρεί στην εκπαιδευτική διεργασία και, σύμφωνα με τον Πλάτωνα, «όταν η τέχνη είναι σωστή βοηθά στη σωστή διάπλαση του χαρακτήρα των νέων». Ειδικότερα, ενισχύει τον κριτικό στοχασμό και, παράλληλα, καλλιεργεί τη δημιουργική ικανότητα.

Κι επειδή «Τέχνη δεν είναι αυτό που βλέπεις αλλά αυτό που κάνεις τους άλλους να δουν», όπως υποστηρίζει ο Edgar Degas, θα προσπαθήσουμε μέσα από ένα παράδειγμα που αφορά στην παρατήρηση εικόνων από πίνακες ζωγραφικής (Ρέμπραντ, Πομπέο Μπατόνι, Giovanni Francesco Barbieri Guercino) αλλά και της βυζαντινής αγιογραφίας να αναλύσουμε τον τρόπο με τον οποίο μπορούν να χρησιμοποιηθούν τα έργα τέχνης στο μάθημα των Θρησκευτικών και για τους μαθητές του Γυμνασίου. Γιατί στόχος είναι η δημιουργία πολλαπλών συνδέσεων ανάμεσα στα έργα τέχνης και της ύλης που διδάσκουμε.

Στην προκειμένη περίπτωση η πρόταση αφορά στη δίωρη διδασκαλία της παραβολής του «Σπλαχνικού Πατέρα». Πιο συγκεκριμένα, θα προσπαθήσουμε να στηρίξουμε το εγχείρημά μας μέσα από παιδαγωγικές προσεγγίσεις ελλήνων και ξένων ειδικών από το χώρο της παιδαγωγικής και της τέχνης (Ματσαγούρας, Κόκκος, Βρεττός, Perkins, Dewey) προκειμένου να προβληθεί παράλληλα το θεωρητικό πλαίσιο πάνω στο οποίο δομείται η πρόταση διδασκαλίας, η οποία λαμβάνει υπόψη το νέο πρόγραμμα σπουδών που ισχύει από το Σχολικό Έτος 2016-17 για το μάθημα των Θρησκευτικών στα σχολεία της ελληνικής επικράτειας.

Επίσης, τα προαναφερόμενα θα βασιστούν στις αρχές της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας, που λαμβάνει σοβαρά υπόψη, εκτός των άλλων, τη σημασία και το σκοπό της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης και υποστηρίζει τη δυναμική ανάπτυξη των εμπλεκόμενων κατά την εκπαιδευτική διαδικασία, η οποία συντελείται με τη συμμετοχή όλων των παιδιών, ανεξαρτήτως ικανότητας, φυλής, κοινωνικής τάξης, εθνικότητας, θρησκείας και γένους, χωρίς περιορισμούς και κοινωνικούς αποκλεισμούς. Στο πλαίσιο αυτό και από τη στιγμή που το μοντέλο της Διοίκησης Ολικής Ποιότητας γίνει αποδεκτό από τους συντελεστές της εκπαίδευσης, μπορεί να συμβάλλει στη διαμόρφωση της έννοιας της ποιότητας, η οποία είναι δυναμική και είναι αποτέλεσμα της συνεχούς προσπάθειας όλων των εμπλεκόμενων για τη βελτίωση των υπηρεσιών και των προϊόντων. (Κριεμάδης Θ. & Θωμοπούλου Ι.)

Τέλος, βασική μας επιδίωξη αποτελεί να «κάνουμε θεολογία με τα παιδιά». (Νέο Πρόγραμμα Σπουδών)

B. Η Τέχνη και η συμβολή της στην εκπαιδευτική διεργασία

B1. Ορισμός- Η Τέχνη και ο άνθρωπος

Ο ορισμός της τέχνης δεν είναι κάτι απλό και εύκολο, γιατί η έννοια αυτή περιλαμβάνει και καλύπτει διάφορους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Σύμφωνα με το Μπαμπινιώτη τέχνη είναι η δημιουργία έργων που διέπονται από αισθητικούς κανόνες (π.χ ποιημάτων, γλυπτών, μουσικών συνθέσεων κ.ο.κ) ως αποτέλεσμα της δημιουργικής έκφρασης του ανθρώπου.

«Η τέχνη γεννήθηκε από την βασική ανάγκη του ανθρώπου να εκφραστεί από τα πρώτα ακόμα στάδια του πολιτισμού του, προσπαθώντας έτσι να ερμηνεύσει τα θρησκευτικά, κοινωνικά, οικονομικά, ηθικό-πολιτικά αλλά και τα αισθητικά ερεθίσματα που δεχόταν. Καλλιεργεί με τον τρόπο αυτό την ανθρώπινη αισθητική, το καλό γούστο, εφόσον το δημιούργημά του αποτελεί έκφραση του κάλλους και της αρμονίας. Γαληνεύει την ψυχή του, ξεκουράζει το πνεύμα, βοηθά στην συναισθηματική εκτόνωση τόσο του καλλιτέχνη όσο και του κοινού, καθώς τον παρηγορεί δίνοντας του θέληση και ελπίδα να συνεχίσει. Ευαισθητοποιεί τον άνθρωπο, οδηγεί στην πνευματική του ανάταση περιορίζοντας τα ζωώδη ένστικτα και τις υλιστικές του τάσεις». Ηλεκτρονικό Περιοδικό Χίμαιρες (Ιούνιος 2005), τεύχος 7.

Η τέχνη είναι μια αναπαράσταση της ίδιας της ζωής. Αντλεί θέματα από το περιβάλλον, από τα σημαντικά και τα ασήμαντα γεγονότα της καθημερινής ζωής του ανθρώπου. Δεν αποφεύγει να εκφράσει αλήθειες με τρόπο ρεαλιστικό, συμβολικό αλλά και αλληγορικό καθώς και συναισθήματα, πάντα όμως με την υποκειμενική άποψη του καλλιτέχνη, ο οποίος ερμηνεύει τη ζωή όπως είναι ή όπως θα ήθελε να είναι. Βασικός στόχος και μήνυμα είναι πάντα ο ίδιος ο άνθρωπος. Μέσω της τέχνης ο άνθρωπος διαπαιδαγωγεί, μεταδίδει αξίες και ιδανικά κρατώντας σε εγρήγορση τη σκέψη και το συναίσθημα. «Η προσφορά της τέχνης, έγκειται και στο γεγονός ότι διαιωνίζει την ανθρώπινη παρουσία μέσα στο χώρο και στο χρόνο συντελώντας έτσι στο να παρακαμφθεί ο θάνατος και η λήθη». Ηλεκτρονικό Περιοδικό Χίμαιρες (Ιούνιος 2005), τεύχος 7

Παρ' όλα αυτά, τα προβλήματα της ζωής, η έλλειψη παιδείας, αισθητικής και πνευματικής καλλιέργειας καθώς και η αδιαφορία καθιστούν ολόένα και πιο δύσκολη την επαφή του κοινού με την τέχνη ενώ σταδιακά οδηγούν στην αποξένωση απ' αυτή.

B1.2. Τέχνη και η εκπαιδευτική διαδικασία

«Η «Διδασκαλία μέσω της Τέχνης» -ή αλλιώς «Έντεχνη συλλογιστική» (Artful Thinking Program-ATP) είναι ένα Πρόγραμμα που αναπτύχθηκε από το Harvard Project Zero.

Το συγκεκριμένο Πρόγραμμα αποτέλεσε μέρος ενός ευρύτερου προγράμματος επιχορήγησης του Υπουργείου Παιδείας των ΗΠΑ, με στόχο την ανάπτυξη ενός μοντέλου προσέγγισης για την ένταξη της τέχνης στη διδασκαλία». (Κόκκος,2011)

Βασικός σκοπός της «Έντεχνης Συλλογιστικής» είναι να βοηθήσει τους εκπαιδευτικούς να χρησιμοποιούν, τακτικά και οργανικά, ενταγμένα στις διδακτικές ενότητες, ποικιλία εικαστικών και μουσικών έργων με τρόπους που να ενισχύουν τη σκέψη των μαθητών και μαθητριών ώστε να οξύνουν τη φαντασία και σταδιακά να αποκτούν αυτοπεποίθηση για την ανάπτυξη των σκέψεών τους. Παράλληλα, μέσα από τη βιωματική και διερευνητική μέθοδο διδασκαλίας καταφέρνουν να δημιουργήσουν πολλαπλές συνδέσεις ανάμεσα στα έργα τέχνης και τη διδασκόμενη ύλη.

Ο/η εκπαιδευτικός φροντίζει να παραινει και να επισημαίνει στους μαθητές/τριες να μη βιάζονται να προχωρήσουν σε γρήγορες ερμηνείες. Επίσης, μπορεί να διαιρέσει το έργο σε ενότητες και στη συνέχεια να ζητήσει από τους μαθητές να το προσεγγίσουν σταδιακά, αν κρίνει πως κάτι τέτοιο συμβάλλει στην επίτευξη των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων. Για όλ' αυτά απαιτείται στην αρχή χρόνος για να μπορέσουν οι μαθητές/τριες να σκεφτούν και να αντιληφθούν πως πρέπει οι ίδιοι να λειτουργήσουν όταν παρατηρούν ένα έργο τέχνης.

Για την επεξεργασία ενός έργου τέχνης υιοθετούνται κάποια μοτίβα που διευκολύνουν την παρατήρηση, την περιγραφή, τη φαντασία και τη δημιουργική επεξεργασία του έργου. Ενδεικτικά, επιγραμματικά αναφέρουμε το μοτίβο:

1. «η αρχή, η μέση & το τέλος - Beginning, middle, end»
2. «κοιτάζοντας: δέκα επί δύο»
3. «ακούγοντας: δέκα επί δύο»
4. «χρώματα, σχήματα, γραμμές - Colours, shapes, lines»
5. «βάζοντας τίτλους - Headlines»
6. «συνδέοντας, επεκτείνοντας, προκαλώντας - Connect, extend, challenge» - για τη σύνδεση των νέων ιδεών με την προηγούμενη γνώση
7. «εκτίμηση, υποστήριξη, διερώτηση - Claim, support, question» - για στοχασμό και απόδειξη
8. «Τι σε κάνει να το λες αυτό;» - για ερμηνεία και την αιτιολόγηση κ.ά (Νέο Πρόγραμμα Σπουδών)

Τα παιδιά είναι ενεργητικοί μέτοχοι των εικαστικών τεχνών, γιατί τους προσφέρουν πληροφοριακό υλικό, οπτικές και αισθητικές εμπειρίες, καθώς μαθαίνουν να διακρίνουν και να απολαμβάνουν οπτικές ποιότητες, να διευρύνουν τη φαντασία τους, να καλλιεργούν τη γλωσσική επικοινωνία και ανάπτυξη, να αποκτούν νέες γνώσεις. Οι μαθητές, εκτός του οπτικού εγγραμμτισμού, καταφέρνουν να καλλιεργούν κοινωνικές δεξιότητες επικοινωνίας και συνεργασίας. Η μάθηση μέσω της τέχνης είναι ποιοτική και δημιουργική καθώς η γνώση που επιτυγχάνεται είναι ολόπλευρη, αφού καλύπτει τομείς όπως τον αισθητικό, νοητικό, συναισθηματικό, κοινωνικό κ.ά.. (Βρεττός,1999)

Επιπλέον, η αξιοποίηση των τεχνών σύμφωνα με το Freire:

- αναπτύσσει τη στοχαστική διάθεση των μαθητών μέσω της παρατήρησης
- παρέχει τη δυνατότητα πολλαπλών ερμηνειών, εναλλακτικών νοηματοδοτήσεων και πολυδιάστατη θέαση της πραγματικότητας και του κόσμου
- αυξάνει την ενεργητική συμμετοχή των εκπαιδευόμενων, που, με την ευρετική πορεία προς τη γνώση, οδηγούνται στην ολιστική ανάπτυξη της προσωπικότητάς τους
- οι εκπαιδευτικοί, με τη διδασκαλία μέσω της τέχνης, συμβάλλουν ώστε να καλλιεργηθεί η μεταγνωστική ικανότητα των μαθητών τους. (Κόκκος,2011)

B3. Το θρησκευτικό μάθημα με τη συμβολή της Τέχνης

Τα ερωτήματα που γεννιούνται από τις προηγούμενες αναφορές είναι:

- Γιατί η παρατήρηση είναι σημαντική στη μαθησιακή διεργασία και πώς αυτή μπορεί να λάβει μέρος στη διδασκαλία του βιβλικού κειμένου και ειδικότερα της παραβολής στο μάθημα των θρησκευτικών;
- Γιατί είναι σημαντικό να παρατηρούνται έργα τέχνης;

Σύμφωνα με τον Dewey η αισθητική εμπειρία αποτελεί το κατεξοχήν μέσο ανάπτυξης της φαντασίας, την οποία θεωρεί θεμελιώδες στοιχείο της διεργασίας της μάθησης, με τον Ματσαγούρα να επισημαίνει ότι τα θεμέλια του στοχασμού τίθενται με τη συνειδητή επικέντρωση της προσοχής σε ένα αντικείμενο μαζί με την ανάκληση, την αναγνώριση και τη συλλογή πληροφοριών μέσω των αισθήσεων. Για να συμβεί αυτό με τους μαθητές χρειάζεται να υιοθετηθούν εκπαιδευτικές τεχνικές που ξεκλειδώνουν το μηχανισμό της παρατήρησης και επιτρέπουν τη συλλογή στοιχείων που στη συνέχεια θα χρησιμοποιηθούν στη διδακτική πράξη. (Κόκκος Α.)

Συγκεκριμένα, από τη διδασκαλία της παραβολής του «Σπλαχνικού Πατέρα» επιδιώκουμε οι μαθητές-τριες να ενθαρρύνονται και να καθοδηγούνται ώστε:

- Να μοιράζονται συναισθήματα και εμπειρίες γύρω από τις ανθρώπινες σχέσεις
- Να συναισθάνονται τη σημασία της κοινής ζωής, καθώς και της αλληλεγγύης, της αγάπης και της αλληλοπροσφοράς στις διαπροσωπικές σχέσεις
- Να αφηγούνται τις βιβλικές διηγήσεις, να ανακαλύπτουν σ' αυτές τις διαστάσεις των ανθρώπινων σχέσεων και να εκφράζουν συναισθήματα, προσωπικές σκέψεις και κρίσεις
- Να αναγνωρίζουν και να αναλύουν εμπειρίες συγκρούσεων και βίας συναισθανόμενοι τις αρνητικές συνέπειες
- Να συγχωρούν, δίνοντας χώρο στους ανθρώπους γύρω τους
- Να έχουν τη δύναμη να αλλάζουν τρόπους σκέψης και να απομακρύνονται από στερεότυπα που αγκυλώνουν τις μαθημένες στάσεις και συμπεριφορές (Νέο Πρόγραμμα Σπουδών)

B4. Πρόταση διδασκαλίας (στηρίζεται κυρίως στις ιδέες του Perkins)

Μοτίβο: (Βλέπω-Ισχυρίζομαι-Αναρωτιέμαι- Διερωτώμαι) & (Σκεφτείτε, αμφιβάλλετε, εξερευνήστε)

Α' Φάση-Στάδιο (10'): Προβολή της εικόνας ως εργαλείο για προβληματισμό

Προβάλλουμε τις εικόνες ξεχωριστά και ζητάμε από τους μαθητές να τις παρατηρήσουν. Το σημείο αυτό είναι ιδιαίτερα σημαντικό και γι' αυτό προσέχουμε το φωτισμό του χώρου και απομακρύνουμε ό,τι μπορεί να αποσπάσει την προσοχή των μαθητών. Με μουσική υπόκρουση επιχειρούμε να δημιουργήσουμε πολυαισθητηριακό - πολυτροπικό περιβάλλον, που ενεργοποιεί όλες τις αισθήσεις. Προτρέπουμε τους παρατηρητές να περιγράψουν μόνον ό,τι βλέπουν, αυτό άλλωστε δηλώνει και το ρήμα «παρατηρώ». Βασικός σκοπός είναι η εξάσκηση και κατ' επέκταση η εξοικείωση των μαθητών με το έργο ή τα έργα τέχνης, δηλαδή να μπορούν να διαβάζουν την εικόνα και να αναζητούν συνδέσεις ακόμη και με έννοιες που δεν είναι ορατές.

Στόχος είναι η εμπλοκή του μαθητή κατά την προσέγγιση του έργου τέχνης ώστε αυτό να παραμένει στη μνήμη του όσο το δυνατόν περισσότερο και να τον προκαλέσει τόσο αισθητικά όσο και συναισθηματικά. Επιπλέον, ο εκπαιδευτικός εστιάζει στην υποκίνηση του ενδιαφέροντος του μαθητή, προκειμένου στη συνέχεια να ενισχυθεί ο προβληματισμός του γύρω από τα νοήματα που στη συγκεκριμένη περίπτωση συνδέονται με την παραβολή του Σπλαχνικού Πατέρα.

Τα ερωτήματα που τίθενται στο πρώτο στάδιο είναι:

«Τι είναι αυτό που βλέπεις;», «Τι βλέπεις;», «Τι σου κινεί το ενδιαφέρον;», «Τι σε κάνει ν' αναρωτιέσαι;», «Σου θυμίζει κάτι το έργο τέχνης;»

Β' Φάση-Στάδιο (10'): Παρατήρηση του έργου

Κατά τη φάση αυτή θέτουμε ερωτήσεις και ζητούμε τις απαντήσεις των μαθητών, τις οποίες καταγράφουμε στον πίνακα. Ας σημειωθεί πως όλοι οι μαθητές λαμβάνουν το λόγο να εκφράσουν τις σκέψεις τους. Σ' αυτή τη διαδικασία ο μαθητής εντοπίζει ό,τι του προκαλεί έκπληξη και καταγράφει τα συναισθήματα που του προκαλεί το έργο.

Εκφράζει τη γνώμη του χωρίς περιορισμούς, όπως αναφέρει ο Perkins.

Τα ερωτήματα που τίθενται είναι:

«Τι θα ήθελες να συζητήσεις περισσότερο;» «Υπάρχουν σημεία στα έργα που κρύβουν εκπλήξεις;» «Διακρίνεις κάποια ιστορία;» «Ποια συναισθήματα σου προκαλούνται;» «Υπάρχει κάποιος συμβολισμός;» «Σου δημιουργούνται κάποια επιπλέον ερωτήματα;»

Στο σημείο αυτό οι μαθητές αρχίζουν σιγά-σιγά να προχωρούν σε πιο αφαιρετικές διεργασίες σκέψης.

«Κλείστε τα μάτια και απομακρυνθείτε από το έργο. Υπάρχει κάτι που δεν είδατε και θέλετε μοιραστείτε με τους συμμαθητές σας;»

Γ' Φάση-Στάδιο (15'): Επεξεργασία & Επικέντρωση – Δημιουργική Παρατήρηση

Σ' αυτό το στάδιο ο μαθητής/τρια ενεργοποιεί την αναλυτική σκέψη, με πληροφορίες και στοιχεία που του δίνονται γύρω από το έργο τέχνης, το δημιουργό του και την εποχή που αυτό χρονολογείται. Κρίνει, συγκρίνει, εμβαθύνει, ερμηνεύει, αλλά «επεξεργάζεται», δηλαδή, επεκτείνεται στις λεπτομέρειες τού έργου.

Σταδιακά μπαίνουν σε τάξη όσα ελέγχθησαν στα προηγούμενα στάδια.

Τα ερωτήματα στα οποία καλούνται να απαντήσουν οι μαθητές είναι:

«Ποιες εκπλήξεις κρύβει το έργο;»

«Γιατί ο καλλιτέχνης δημιούργησε τις εκπλήξεις που εντοπίζεις;»
«Τι ήθελε μ' αυτό να εκφράσει; ή Τι ήθελε να πει;»
«Αν ήταν ο δημιουργός παρών τι θα τον ρωτούσες;»
«Τελικά τι συμβολίζει το έργο τέχνης;»

Δ' Φάση-Στάδιο (35'): Κινητοποίηση και έκφραση των μαθητών/τριών (δραματοποίηση, εικαστική απόδοση, συγγραφή κειμένου κ.ά)

Στη φάση αυτή ο μαθητής/τρια καλείται να κοινωνήσει το περιεχόμενο του έργου, να φανταστεί τον εαυτό του εντός της οπτικής και του πλαισίου που αυτό λειτουργεί και ενδεχομένως να ταυτιστεί με πρόσωπα που απεικονίζονται σ' αυτό. Έτσι, σταδιακά «ερμηνεύει», εξηγεί τι σημαίνει το έργο για εκείνον/ή, ποια είναι η σημασία του και το νόημά του. Βλέπει το έργο στο σύνολό του και όχι αποσπασματικά όπως έγινε στις προηγούμενες φάσεις.

Το ερώτημα που τίθεται είναι:

«Αν σου ζητούσαν να υποδυθείς ένα πρόσωπο ποιο θα επέλεγες;»

Ακολουθεί η ανάγνωση της παραβολής στους μαθητές/τριες και αναλύουμε τη συμπεριφορά και τα λόγια του πατέρα απέναντι στο μικρό και το μεγάλο γιο.

Ζητούμε από τα μέλη των ομάδων εργασίας να αποφασίσουν ποια από τις σκηνές της παραβολής επιθυμούν να δραματοποιήσουν, αφού αιτιολογήσουν την επιλογή τους ή, αν επιλέξουμε από την τεχνική του Εκπαιδευτικού δράματος το «προσωπικό ημερολόγιο», ζητάμε από τους μαθητές/τριες να γράψουν σ' αυτό μερικές κρυφές σκέψεις, σαν να ήταν ένα πρόσωπο της παραβολής που με το πέρας της ημέρας αποσύρεται στο δωμάτιό του. Με την τεχνική αυτή οι μαθητές/τριες μπορούν να φανερώσουν αντιλήψεις και στάσεις που τους εκφράζουν και που με δυσκολία θα αποκάλυπταν εκτός του ρόλου. Έτσι, ο διδάσκων/ουσα μπορεί να το εντάξει στη διαμορφωτική αξιολόγηση και να δουλέψει με τους μαθητές και τις μαθήτριες ώστε να αρθούν στερεότυπα και προκαταλήψεις που δημιουργούν παθογένειες και στεγανά και δυσκολεύουν την ανθρώπινη επικοινωνία.

Εκτός αυτών, με ευκολία και με δημιουργικό τρόπο, έχουμε παραγωγή κειμένου από τους μαθητές/τριες.

Τέλος, κλείνουμε, με την προβολή στον προτζέκτορα πως:

- ✓ «Ο αληθινός Θεός αγαπά όλους, παραμένει σπλαχνικός προς όλους, και με τον τρόπο που ο καθένας έχει ανάγκη»
- ✓ «Σε αυτόν τον Θεό στηρίζονται, για να μετανοήσουν αληθινά και να διορθωθούν, όσοι παίρνουν λάθος δρόμο στη ζωή τους καθώς και όσοι από λάθος εκτίμηση νομίζουν ότι είναι εντάξει» (Τσανανάς Γ., Μπάρλος Α.)

Ε' Φάση-Στάδιο (5' + 15'): Αξιολόγηση

Σ' αυτό το σημείο ξεκινά η ανασκόπηση της μαθητικής διεργασίας και η καταγραφή των εντυπώσεων με λόγια απλά και αυθόρμητα. Γι' αυτό δεν ζητάμε από τους μαθητές να περιγράψουν τα όσα βίωσαν αλλά να εκφράσουν «τι αισθάνονται μονολεκτικά».

Ρέμπραντ <https://el.wikipedia.org>

Α' Φάση-Στάδιο (10'):

- Τι είναι αυτό;
- Γιατί το λες αυτό; Τι σε κάνει να το λες;
- Τι βλέπεις;
- Τι σου κινεί το ενδιαφέρον;
- Τι σε κάνει ν' αναρωτιέσαι;
- Σου θυμίζει κάτι το έργο τέχνης;

1^η Πομπέο Μπατόνι (1773μ.Χ)

2^η Giovanni Francesco Barbieri Guercino (1591 – 1666 μ.Χ)

Β' Φάση-Στάδιο (10'):

- Τι θα ήθελες να συζητήσεις περισσότερο ή σου υποκινεί την περιέργεια;
- Υπάρχουν σημεία στα έργα που κρύβουν εκπλήξεις (παράξενα αντικείμενα, χρωματικοί συνδυασμοί, ένταξη προσώπων στο χώρο);
- Διακρίνεις κάποια ιστορία;
- Τι τίτλο θα έδινες στο κάθε έργο;

Ποια συναισθήματα σου προκαλούνται;
Υπάρχει κάποιος συμβολισμός;

Γ' Φάση-Στάδιο (15'):

- Ποιες εκπλήξεις κρύβει το κάθε έργο;
- Γιατί ο καλλιτέχνης δημιούργησε τις εκπλήξεις που εντοπίζεις;
- Τι ήθελε μ' αυτό να εκφράσει; ή Τι ήθελε να πει;
- Αν ήταν ο δημιουργός παρών τι θα τον ρωτούσες;
- Τελικά τι συμβολίζει το έργο τέχνης; ή
- Μπορείς να φτιάξεις μια δική σου ιστορία από το περιεχόμενο που έβγαλε;

Δ' Φάση-Στάδιο (35'):

- Αν σου ζητούνταν να υποδυθείς ένα πρόσωπο, ποιο θα επέλεγες;
- Δραματοποίηση
- Φτιάξε μια καινούρια ιστορία κ.ά ή
- Αν ήσουν ο πατέρας ή ο μεγάλος γιός ή ο μικρός γιός – τι θα έγραφες στο «προσωπικό ημερολόγιο με το πέρασ της

Ε' Φάση-Στάδιο (5'+15'):
ΜΟΝΟΛΕΚΤΙΚΗ ΕΚΦΡΑΣΗ
ΣΥΝΑΙΣΘΗΜΑΤΩΝ

Αξιολόγηση των προσδοκώμενων αποτελεσμάτων:

- 1) Να αναδιηγηθούν την παραβολή γράφοντας ένα κείμενο με τη βοήθεια της εικόνας (50-60 λέξεις).
- 2) Να εντοπίσουν και να γράψουν ποιο σημείο της βυζαντινής αγιογραφίας τους κεντρίζει το ενδιαφέρον και γιατί;
- 3) Να δώσουν ένα τίτλο στο έργο.
ή
- 4) Γιατί ο πατέρας αποτελεί κεντρικό πρόσωπο της παραβολής;

B5. Συμπεράσματα

Ο δάσκαλος, ως συντονιστής και καθοδηγητής, ανεξάρτητα από το γνωστικό αντικείμενο που αξιοποιεί για να συμβάλει στη διαμόρφωση της προσωπικότητας του μαθητή/τριας, οφείλει να διαπνέεται από τη βασική παραδοχή ότι, όπως κάθε άνθρωπος, έτσι και κάθε μαθητής και μαθήτρια είναι ξεχωριστή οντότητα που έχει δικαίωμα στην με ίσους όρους και ευκαιρίες συμμετοχή στη μαθησιακή διεργασία. Πιστεύουμε πως κάτι τέτοιο υπηρετείται με τις εικαστικές τέχνες και τη θεματολογία τους όταν εντάσσονται στη διδασκαλία με συνέπεια.

Γιατί, επιπλέον, η Τέχνη βοηθά στην ανάπτυξη και επικοινωνία βασικών εννοιών - αξιών ενώ, παράλληλα, καταφέρνει να παρακινεί τους μαθητές και τις μαθήτριες να διηγούνται με απλά λόγια σημαντικές ιστορίες για τη ζωή, να αναγνωρίζουν και να επεξεργάζονται αγωνίες, συναισθήματα και καταστάσεις καθώς και να χαρτογραφούν τις ανθρώπινες σχέσεις στις διάφορες εκφάνσεις της ζωής κ.ά.

Έτσι, η καλλιέργεια, η ομορφιά και η αρμονία χρωμάτων, σχημάτων, μορφών, γραμμών και ήχων υπηρετούν συμπληρωματικά το βασικό σκοπό της παιδείας που είναι η δημιουργία ολοκληρωμένων προσωπικοτήτων. Γι αυτό «ο άνθρωπος πρέπει κάθε μέρα ν' ακούει ένα γλυκό τραγούδι, να διαβάσει ένα ωραίο ποίημα, να βλέπει μια ωραία εικόνα και, αν είναι δυνατόν, να διατυπώνει μερικές ιδέες. Αλλιώς χάνει το αίσθημα του καλού και την τάση προς αυτό...» Γκαίτε

B6. Βιβλιογραφικές Αναφορές

- Βρεττός, Ι. (1999). *Εικόνα & Σχολικό Εγχειρίδιο. Επιλογή, Μεθοδολογική Προσέγγιση, Ανάγνωση*. Αθήνα: Gutenberg.
- Dewey, J. (1980). *Art as Experience*. United States: John Dewey
- Ελληνική Φιλοσοφική Εταιρία (1994). *Αισθητική και θεωρία της τέχνης*. Αθήνα: Καρδαμίτσα
- Καψάλης, Α.Γ. (2000). *Παιδαγωγική Ψυχολογία*. Θεσ/νίκη: Αφοί Κυριακίδη
- Κογκούλης, Ι. (1989). *Εισαγωγή στην Παιδαγωγική*. Θεσ/νίκη: Αφοί Κυριακίδη
- Κόκκος, Α. (2011). *Εκπαίδευση μέσα από τις Τέχνες*. Αθήνα: Μεταίχμιο
- Κριεμάδης Θ. & Θωμοπούλου Ι. (2012). *Διοίκηση Σχολικών Μονάδων με έμφαση στη Ποιότητα*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη
- Ματσαγγούρας Η. (2007). *Θεωρία και πράξη της διδασκαλίας, (τ.Β')*. Στρατηγικές διδασκαλίας. *Η Κριτική Σκέψη στη Διδακτική Πράξη*. Αθήνα: Gutenberg
- Μπαμπινιώτης Γ. (2004). *Λεξικό για το Σχολείο και το Γραφείο*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.
- Perkins, D. (1994). *The Intelligent Eye. Learning to Think by Looking at Art*. Los Angeles: The J. Paul Getty Trust.
- Τσανανάς Γ., Μπάρλος Α.. *Θρησκευτικά Β' Γυμνασίου. Καινή Διαθήκη. Ο Ιησούς και το έργο του*. Αθήνα: ΟΕΔΒ
- Τατσούλης, Δ. (2000). *Η γλώσσα της εικόνας*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα

Ηλεκτρονικές πηγές

Arfulthinking:mepinelakaifantas;ia.blogspot.gr

www.artmag.gr

www.iep.gr: Οδηγός Εκπαιδευτικού στα Θρησκευτικά Δημοτικού και Γυμνασίου-Αναθεωρημένη έκδοση 2014

www.slideshare.net

Ηλεκτρονικό Περιοδικό Χίμαιρες (Ιούνιος 2005), τεύχος 7, "Περί τέχνης", από <http://chimeres.info/zine/7/peri-texnhs/>

<https://fdathanasiou.wordpress.com>

B5. Παραρτήματα

Υλικό για τον εκπαιδευτικό

A)Η Παραβολή

«Είτε δε [ο Κύριος], κάποιος άνθρωπος είχε δυο γιους· και είπε ο νεώτερος αυτών προς τον πατέρα, «Πατέρα, δώσε μου το μέρος της περιουσίας που μου ανήκει». Και μοίρασε σ' αυτούς τα υπάρχοντα του. Και μετά από λίγες ημέρες, ο νεώτερος γιος, αφού μάζεψε τα πάντα, έφυγε σε χώρα μακρινή· και εκεί διασκόρπισε την περιουσία του ζώντας άσωτα. Αφού δε δαπάνησε τα πάντα, έγινε μεγάλη πείνα στην χώρα εκείνη και αυτός άρχισε να στερείται. Τότε πήγε και προσκολλήθηκε σε ένα από τους πολίτες εκείνης της χώρας· ο οποίος τον έστειλε στα χωράφια του για να βόσκει γουρούνια. Και επιθυμούσε να γεμίσει την κοιλιά του από τα ξυλοκέρατα τα οποία έτρωγαν τα γουρούνια· και κανένας δεν έδινε σ' αυτόν. Και αφού ήρθε στον εαυτό του είπε: πόσοι μισθωτοί του πατέρα μου έχουν περίσσιο ψωμί και εγώ χάνομαι από την πείνα! Θα σηκωθώ και θα πάω στον πατέρα μου, και θα του πω, «πατέρα αμάρτησα στον ουρανό και ενώπιόν σου· και δεν είμαι πλέον άξιος να ονομαστώ γιος σου· κάνε με σαν ένα των μισθωτών σου.» Και σηκώθηκε και ήλθε προς τον πατέρα του. Ενώ δεν ήταν ακόμη μακριά, είδε αυτόν ο πατέρας του και τον σπλαχνίστηκε, και τρέχοντας έπεσε πάνω στον τράχηλό του και τον καταφίλησε. Και είπε προς αυτόν ο γιος: πατέρα αμάρτησα στον ουρανό και ενώπιόν σου, και δεν είμαι πλέον άξιος να ονομαστώ γιος σου. Και ο πατέρας είπε προς τους δούλους του: Φέρτε έξω τη στολή την πρώτη και ντύστε τον και βάλτε δαχτυλίδι στο χέρι του και υποδήματα στα πόδια του. Και φέρτε και σφάξτε τον μόσχο τον σιτευτό, και αφού φάμε ως ευφρανθούμε· διότι αυτός ο γιος μου νεκρός ήταν και αναστήθηκε, ήταν χαμένος και βρέθηκε. Έτσι άρχισαν να διασκεδάζουν χαρούμενοι.» *Κατά Λουκά 15:11-24*

B)Ανάλυση της βυζαντινής εικόνας

Η του Ασώτου παραβολή. Φορητή Εικόνα σε ξύλο στον Ελληνικό Ναό του Αγίου Γεωργίου στη Βενετία. Έργο πιθανότατα του ζωγράφου Εμπορίου Βενεδίκτου

Η εικόνα (ξύλο, 35,5 X 31 εκ.) είναι έργο πιθανότατα του ζωγράφου Εμπορίου Βενεδίκτου και δωρήθηκε στην Αδελφότητα από τον «εκ Τρικάλων» ομογενή Δημήτριο Φιλίππου.

Η όλη σύνθεση επιγράφεται «Η του Ασώτου παραβολή», εκτυλίσσεται σε τρία επίπεδα, με τα αντίστοιχα επεισόδια και παρουσιάζει αρκετές δυτικές επιδράσεις.

Κάτω χαμηλά ο Χριστός καθισμένος σε βράχο αφηγείται στους 11, βεβαίως, μαθητές τη συγκεκριμένη παραβολή, που το κύριο νόημά της υπογράφεται στο ελλητάριο: «Πάτερ ήμαρτον εις τον ουρανόν και ενώπιόν Σου κ' ουκέτι [εγώ] άξιος κληθήναι υιός Σου]».

Στο δεύτερο επίπεδο η δραματική σκηνή της επιστροφής του Ασώτου ιδιαίτερα εύγλωττη στην εξέλιξή της. Δεξιά στην άκρη απεικονίζεται προοπτικά και με αρχαιοπρεπή στοιχεία το διώροφο πατρικό αρχοντικό, από όπου μόλις πετάχτηκε έξω ο ευτυχισμένος πατέρας που κλείνει στην αγκαλιά του τον μετανοημένο γιο, βυθίζοντας το γέρικο κεφάλι στον τράχηλό του και τον φιλά.

Εξαθλιωμένος εκείνος γονατίζει αφήνοντας κάτω την γκλίτσα του χοιροβοσκού.

Πίσω τους, στο κέντρο, τμήμα άλλου κτιρίου με κεραμοσκεπή στέγη και στοά στο ισόγειο, που αφήνει να φαίνονται χορευτές και χορεύτριες κομψές, οι οποίοι μοιάζουν να αιωρούνται με ελληνιστική χάρη υπό τους ήχους λύρας και αυλών. Το γλέντι είναι στο φόρτε του – είναι η χαρά που γίνεται «εν τω ουρανών επί ενί αμαρτωλώ μετανοούντι» – και θα ολοκληρωθεί με το πλούσιο δείπνο των γλεντοκόπων· ήδη ένας δούλος έχει σφαγιάσει «τον μόσχον τον σιτευτόν», καθώς πρόσταξε ο πατέρας.

Απέναντι και αριστερά, ο αντίλογος: η σκηνή με τον καλό γιο που μόλις γύρισε από τους αγρούς κουρασμένος και πληροφορείται έκπληκτος από νεαρό δούλο τα συμβάντα που βλέπει και ο ίδιος τώρα οργίλος: – Μα πώς; Για αυτόν ούτε ερίφιο δεν θύσισε ποτέ ο πατέρας ούτε τέτοιο χαροκόπι έκανε όπως για τον άσωτο αδελφό του!

Σε ένα τρίτο υψηλότερο επίπεδο και στο αριστερό άκρο ο ζωγράφος απεικονίζει, σκόπιμα, την κατάντια του μέχρι χθες αρχοντόπουλου, κουρελή και πειναλέου χοιροβοσκού τώρα, που απλώνει το ισχνό του χέρι στον κάδο από όπου ταιΐζει τους χοίρους του αφέντη, να πάρει κάτι για να καταλαγιάσει την πείνα του.

Πίσω το φτωχοκάλυβό του, στο άγριο τοπίο με τους απότομους ακανόνιστους βράχους και λίγα δέντρα.

Και στο γαλαζοπράσινο βάθος η μεγάλη πολιτεία όπου κατέφαγε «μετά πορνών» το πατρικό βιος και η θολή θέα και μνήμη της τον κάνει και αποφασίζει: «αναστάς πορεύσομαι προς τον πατέρα μου και ερώ αυτό· πάτερ ήμαρτον εις τον ουρανόν και ενώπιόν σου...». Έτσι έπραξε, «και είδεν αυτόν ο πατήρ αυτού και σπλαχνίσθη ότι νεκρός ήν και ανέζησε και απολωλώς ήν και ευρέθη».

Όλο το πολύπτυχο νόημα του χριστιανισμού, άνθρωπος – αμαρτία – μετάνοια – Θεός – Πατέρας – συγγνώμη, σε μια χωρίς θεολογικές φλυαρίες λιτή εικόνα. Μόνη πολυτέλεια το ολοφάνετο πατρικό αρχοντικό – ο Παράδεισος.

Σκούρο καφετί το βάθος του όλου τοπίου, που το σπάει η σοφή χρωματική διαβάθμιση στις φορεσιές των προσώπων και οι φωτοσκιάσεις στις πτυχώσεις τους. Ενώ στην πολυπρόσωπη σκηνή του Χριστού με τους μαθητές η μονοτονία αποφεύγεται με τη διαφορετική στάση του καθενός – κάποιοι συζητούν και μεταξύ τους -, την κινητικότητα του βλέμματος και των χειρονομιών για αυτά τα πρωτάκουστα που λέει γαλήνιος ο Χριστός.

Εξοχή η ψηλή φηγούρα του Πατέρα-Θεού με τον μπλε ποδήρη χιτώνα και το πορφυρό ιμάτιο να πτυχώνεται με φυσικότητα, καθώς ανασηκώνεται το χέρι του να αγκαλιάσει τον γονατιστό γιο.

Χαρούμενος πιο 'κεί ο μικρός δούλος με τον κοντό κόκκινο χιτώνα του, καθώς με το ένα χέρι δείχνει στον θυμωμένο αδελφό το συγκλονιστικό σύμπλεγμα πατέρα – γιου.

Η σπάνια αυτή εικόνα, πιστεύω, δεν είναι τυχαία ούτε για την εποχή ούτε για τον δωρητή. Από τα τουρκοκρατούμενα Τρίκαλα καταγόταν ο δωρητής της και ο 17ος αι. ήταν ο δεύτερος σκληρός αιώνας του σκλαβωμένου στον αλλόπιστο κατακτητή ελληνικού λαού. Ενός λαού που ορφάνεψε από τους λογίους του, οι οποίοι κατέφυγαν στην Ιταλία, και η αγραμματοσύνη και η αμάθεια απειλούσαν ακόμη και αυτή την ελληνορθόδοξη παράδοσή του.

Η εν λόγω εικόνα, όπως βλέπει κανείς, έχει έντονο το αφηγηματικό και το δραματικό στοιχείο, τάση που ξεκινάει από την παλαιολόγειο αγιογραφία και υιοθετείται στο εξής από τη μεταβυζαντινή τέχνη.

Ενδεικτικές οι σκηνές ως προς αυτό της Σταύρωσης, του Επιταφίου Θρήνου, αλλά και των Μαρτυρολογίων και της Δευτέρας Παρουσίας.

Έτσι η εικονογραφία, με την αμεσότητα της εικόνας, συντελούσε όχι μόνο στη διδασχή της ελληνορθόδοξης παράδοσης στον λαό αλλά και στη συντήρησή της κατά τη μακραίωνη Τουρκοκρατία.

Καθώς μάλιστα η θεματική των εικόνων και το «*πώς ιστορίζονται αι εκκλησίαι*» καθιερώθηκε μέσω της «*Ερμηνείας των ζωγράφων*» του Διονυσίου του εκ Φουρνά, η εικονογραφία αθόρυβα έπαιζε σωτηριώδη για τον λαό ρόλο, δικαιώνοντας τη ρήση του Αγίου Γρηγορίου Νύσσης: «*ζωγραφία σιωπώσα εν τοίχῳ, λαλεί πλείονα και ωφελιμότερα*».

Η κυρία Ειρήνη Πιπερίγκου-Κυριαζή είναι ιστορικός – αρχαιολόγος. <https://fdathanasiou.wordpress.com>